

CINEMAR© RAPPORTAGE IVMV

DE KRACHT VAN ONZE RIJKE VERBEELDING TEN TIJDE VAN CORONA

In opdracht van
Trendbureau Overijssel
februari 2021

Stichting **IVMV**
INSTITUUT voor
MAATSCHAPPELIJKE
verbeelding

 **CORONA
CHRONICLES** is een project van **TREND**BUREAU OVERIJSSSEL

CINEMAR©

&

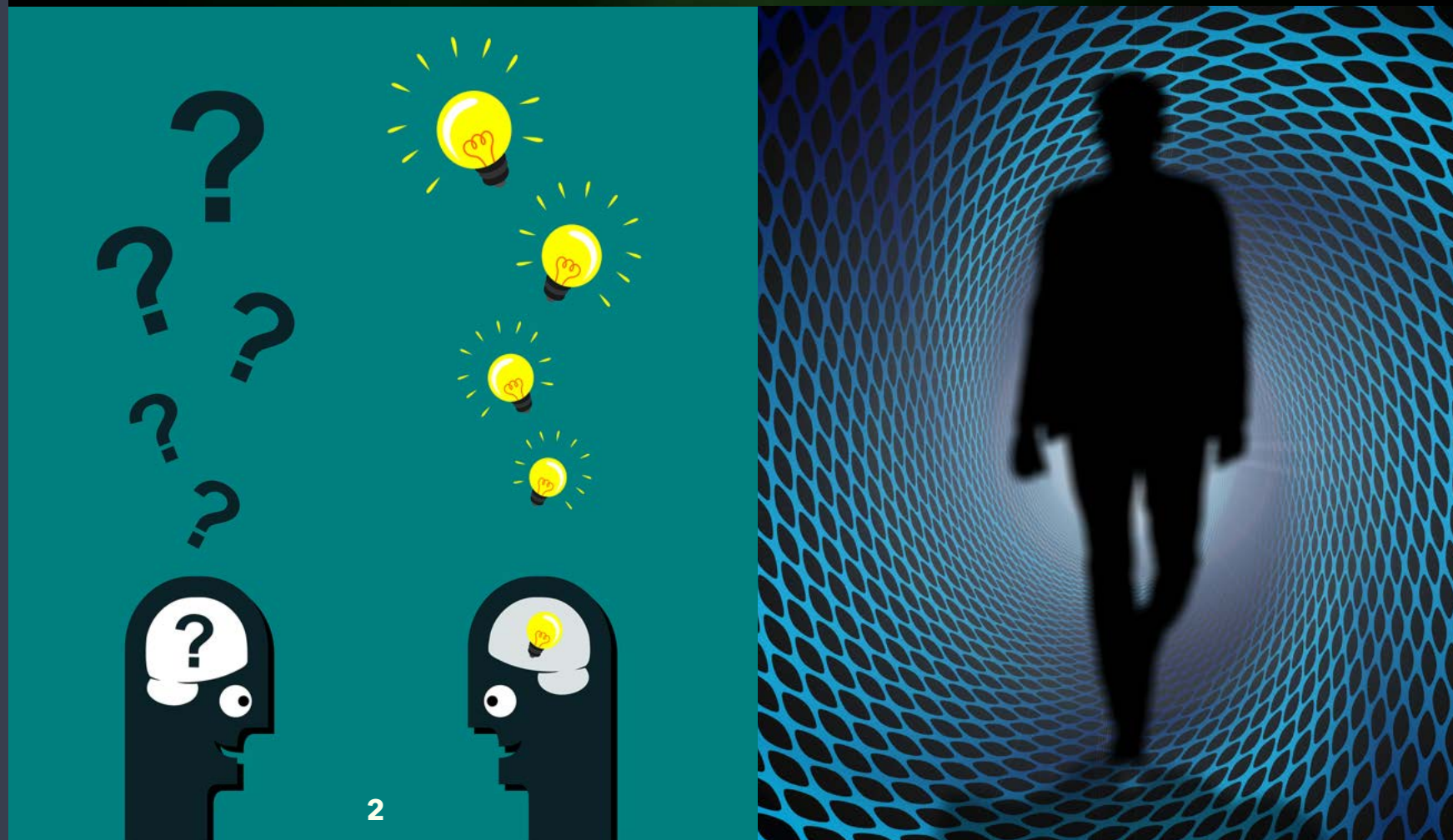
CORONA CHRONICLES

DE KRACHT VAN ONZE VERBEELDING
TEN TIJDE VAN CORONA

INHOUDSOPGAVE

- 3 DE KRACHT VAN ONZE VERBEELDING
TEN TIJDE VAN CORONA
- 4 CONTEXT CINEMAR© CORONA
CHRONICLES
- 5 FILM ALS ANTENNE VAN (NIET)
WETEN: DRIE THEMA'S
- 6 PROGRAMMA CINEMAR© CORONA
CHRONICLES
- 7 INTRODUCTIE: GABRIËL VAN DEN
BRINK
- 9 FRAGMENTEN CINEMAR© CORONA
CHRONICLES
- 11 THEMA 1: VOORSPELDE CHAOS
- 12 THEMA 2: BESTUURLIJK REFLEXEN
- 13 THEMA 3: VITALE WAARDEN: HOOFD
ÉN HART
- 15 BONUS: MARK RUTTE EN IRMA SLUIS
- 16 SLOTWOORD: GABRIËL VAN DEN
BRINK
- 18 REACTIE DEELNEMERS OP HET
CINEMAR©
- 19 TREFWOORDEN CINEMAR©

Wat is het Cinemar©?

VERBEELDING

- Verbeelding staat centraal
- Webinar ingericht met beelden
- Professionele begeleiding
- Onderwerpen die raken

COLOFON

IVMV - professionals

Prof. dr. Gabriël van den Brink

Hoogleraar wijsbegeerte aan de VU en auteur van *Ruw ontwaken uit een neoliberale droom* (2020), inleider

Dr. Heidi de Mare

Beeldwetenschapper, researcher

Drs. Sigrid Burg

Beeldwetenschapper, moderator

Drs. Ricardo Lanza

Filmkenner, moderator

Stichting IVMV:

<https://maatschappelijkeverbeelding.nl/>

DE KRACHT VAN ONZE VERBEELDING TEN TIJDE VAN CORONA

In het kader van de verkenning [Corona Chronicles](#) heeft het Trendbureau Overijssel in de zomer van 2020 het Instituut voor Maatschappelijke Verbeelding (Stichting IVMV) benaderd met het verzoek een Cinemar© in te richten. Met als doel ontdekken hoe we fictie en onze verbeelding kunnen inzetten voor wat we nog niet (denken te) weten. Hoe kan fictie orde scheppen in de huidige chaos? Wat kan het voor de overheid en beleidsmakers betekenen als fictie en verbeelding een grotere rol gaan spelen? Als de overheid bestaat om het leven te dienen en te beschermen, kan de fictie dan inzichten toevoegen die structureel aan onze aandacht ontsnappen?

Het Cinemar© is een concept van de Stichting IVMV. Het is een virtueel seminar met en over films, een onlinebijeenkomst waarin we het gesprek aangaan met elkaar. Het eerste Cinemar© vond plaats op 2 december 2020 onder leiding van Gabriël van den Brink, Sigrid Burg, Ricardo Lanza en Heidi de Mare. Vier experts die zich, elk vanuit hun vakgebied, bezighouden met politiek-maatschappelijke vraagstukken. Ze delen een passie voor individuele en collectieve verbeelding. Uitdaging was om, via fictie, iedereen die betrokken is bij de toekomst van Overijssel te laten nadenken over de huidige coronacrisis op basis van wat de imaginaire werelden ons laten zien over hoe mensen in moeilijke situaties met elkaar omgaan: wat vinden zij belangrijk, welke keuzes willen ze maken, waar zoeken ze naar.

Het Cinemar© was opgezet als een collectieve zoektocht: aan de hand van enkele goedgekozen, aansprekende en inhoudelijk ingekaderde filmcompilaties het gezamenlijk doorlopen van drie thema's: (1) Voorspelde Chaos: herkenbare verschijnselen die verwijzen naar de huidige crisis; (2) Bestuurlijke Reflexen: bestuurlijke interventies en hun moreel/economische dimensies en (3) Vitale Waarden, Hoofd én Hart: menselijke waarden die in een crisis op het spel staan.

Het Cinemar© bestond uit een online sessie van 3 uur, waarvoor, naast staf van Trendbureau, 16 deelnemers waren uitgenodigd die betrokken zijn bij Overijssel en die affiniteit met fictie hebben. Het geheel werd ingeleid door Gabriël van den Brink. Aan de hand van gezamenlijk bekeken filmfragmenten ging men onder leiding van de experts in vier break-outrooms via pakkende vragen het gesprek aan over de rol van de verbeelding in het orde scheppen in de (huidige) chaos om zo op zoek te gaan naar wat we (nog niet) weten. De ervaringen werden vervolgens gedeeld in plenaire sessies. Het Cinemar© werd afgerond met een samenvatting door Gabriël van den Brink en met reacties van de deelnemers.

Het afgelopen jaar is getekend door de Coronacrisis. We kregen te maken met een virus dat ons kwetsbaarder maakt of beter, onze kwetsbaarheid zichtbaar(der) heeft gemaakt. Met een systeem dat wankelt, en collectieve verwarring heeft veroorzaakt. Met het mondiale drama ontstonden ook verbroedering, gedeelde smart, en samenwerkingsverbanden die versneld in gang zijn gezet, initiatieven die daarvoor als nagenoeg onmogelijk werden beschouwd. We hebben zichtbare en onzichtbare deuken opgelopen, maar er zijn tevens bruggen gebouwd. De ogen waren in deze periode meer dan ooit gericht op overheden. De overheid heeft de afgelopen maanden hoog ingezet op het beheersen van de crisis. Inmiddels, nu meerdere golven zich aandienen, zwelt ook de kritiek van mondige burgers op de overheidsmaatregelen aan. Gegeven dit dynamische krachtenveld is het de vraag hoe we als samenleving uit de Coronacrisis tevoorschijn zullen komen. Waar gaan we terugkeren naar normaal, waar zetten we geplande vernieuwingen versneld door, waar krijgen we oog voor wat we nog niet (of niet meer) weten?

Sociaal domein We hebben veel dingen zien gebeuren die tot onze verbeelding spreken. Burgerinitiatieven richting de zorg. Buren die elkaar steunen. Mensen die hun diensten gratis aanbieden. Werkvormen die werknemers uit het kantoor hebben gehaald. Er gebeurde opeens meer dan mogelijk werd geacht. We werden massaal gedwongen uit onze comfort-zone te treden; een uitgelezen kans om buiten de kaders te treden en even niet te denken of te doen wat we altijd al dachten of deden, om creatieve vermogens te (her)vinden. Natuurlijk valt de crisis zwaar. We betalen een prijs. De een meer dan de ander. Maar van de crisis kunnen we ook leren. En laat nu fictie het domein zijn waarin crisis het onderwerp bij uitstek is.

Fictie en maatschappelijke verbeelding Voor de Stichting IVMV is duidelijk dat we ons helemaal niet zo overvallen hoeven te voelen. We weten meer dan we denken te weten. We moeten het alleen (beter) leren waarnemen. Behalve procedures, regels en afspraken kan juist het rijk der verbeelding ons houvast bieden. Het geeft hoop, orde en perspectieven op de toekomst. Na jarenlang in het rijk der verbeelding te hebben gewerkt, weet de Stichting IVMV dat mensen vaak, zowel bewust als onbewust, naar fictie verwijzen als ze hun situatie omschrijven en willen ordenen. Fictie (film, series, verhalen) helpt hen bij het benoemen van zorgen en van vragen waar ze mee zitten. Maatschappelijke gevoeligheden worden herkend en uitgesproken in dialogen of in beelden zichtbaar en ervaarbaar gemaakt. 'Kijk maar naar die scène. Dat bedoel ik!'

Films zijn onze moderne mythes die we massaal met elkaar delen. Kwalitatief goede fictie biedt mensen niet alleen vermaak, maar tegelijk houvast. Niet omdat een film feitelijke waarheden vertelt, maar omdat het herkenbare verhaalstructuren, personages en situaties biedt. Ook al is fictie verzonnen, het heeft wel degelijk een ordenende functie. Het reikt een kijk- en denkkader aan waarbinnen fundamentele, existentiële vragen kunnen worden opgeroepen, blootgelegd en uitgediept. Verhalen die ons vertellen wat we nog niet weten, maar eigenlijk wel kunnen weten. Beelden die ons ontroeren, waar we het koud van krijgen of die een brok in de keel veroorzaken. Fictie helpt ons in allerlei opzichten onze werkelijkheid anders waar te nemen, te ervaren en nieuwe vragen te stellen. Samen film kijken wordt zo een manier om orde te scheppen in de eigen verwarrende situatie. Bijvoorbeeld als we teruggeworpen worden op de vraag wat de overheid in tijden van crises zou kunnen doen: mooi dat we systemen hebben die beslissingen nemen en beleid maken, maar waar ging het ook alweer over? De overheid zou het leven moeten dienen. Maar doet ze dat ook?

FILM ALS ANTENNE VAN (NIET) WETEN: DRIE THEMA'S

1) Voorspelde chaos

Er zijn tal van films die ons, lang voordat het virus zich dit jaar aandiende, al op de chaos van een toekomstige virusuitbraak (of andere rampen) attenderde. Een knipoog naar beleidsmakers die wat ons betreft wat erg snel riepen 'Dit hadden we überhaupt niet kunnen verzinnen'. Fictie, vaak commerciële SF- en rampenfilms die door miljoenen mensen zijn gezien, zegt dus iets over een gedeelde verbeelding, van wat velen van ons zich bij een virusuitbraak voorstellen. We beginnen ons Cinemar© dan ook door stil te staan bij de chaos die de fictie ons voorspiegelt, hoe systemen en procedures falen.

2) Bestuurlijke reflexen: implicaties van bestuurlijk interveniëren

Films schetsen wat er in de samenleving allemaal kan spelen tijdens de wanorde veroorzaakt door gebeurtenissen als pandemieën of natuurrampen. Welke bestuurlijke reflexen treden in werking? Welke beleidsmaatregelen worden opgesteld zodat mensen zich netjes gedragen? Welke waarden worden daarin uitgedragen?

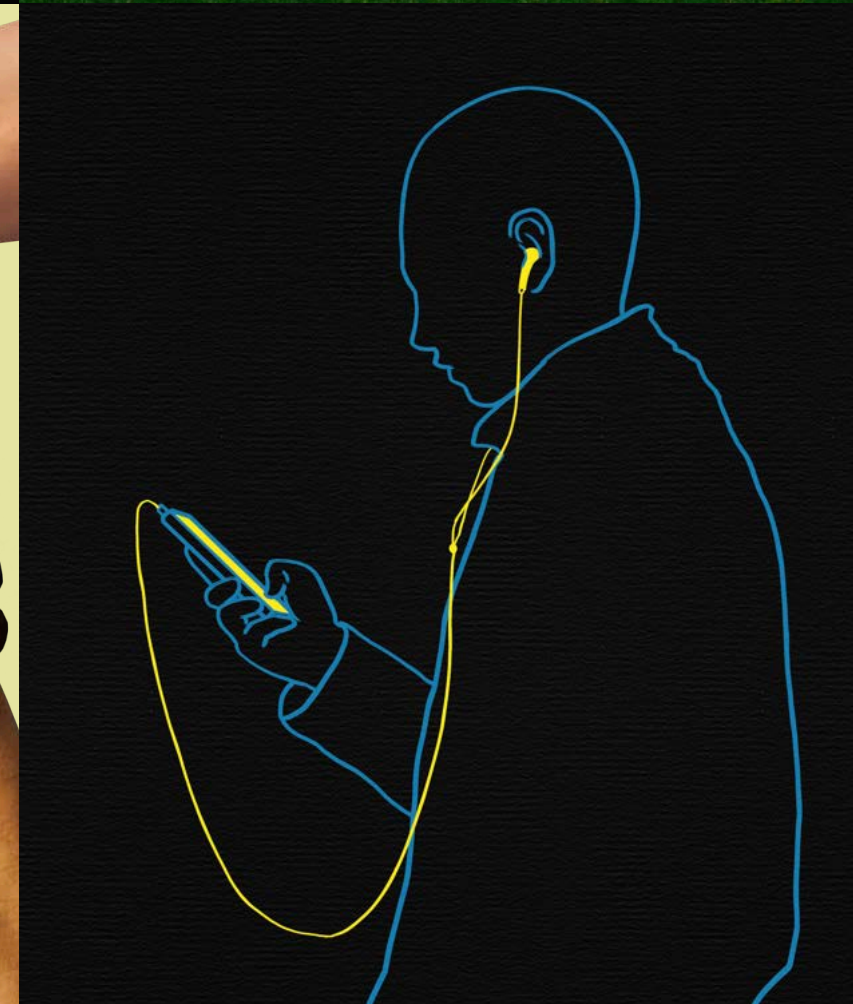
3) Vitale waarden van het menselijk leven: hoofd én hart

Juist fictie brengt ons dicht bij de mens, we worden als kijker uitgenodigd mee te leven, we kruipen onder de huid van de personages die in het filmverhaal centraal staan. We zien hoe gezinnen, ouders, kinderen, vrienden, buren, collega's met angst, verdriet, pijn, destructie en hoop omgaan. We zien nieuwe clusters die gevormd worden, zoals we dat nu ook zien tijdens corona. Van alledaags elkaar nodig hebben, willen zien, spreken en omhelzen tot het op scherp zetten van relaties doordat ontmoetingen onmogelijk zijn, men ziek wordt, doodgaat. Geraakt worden door fictie betekent onderkennen dat de gevoelswereld ons iets laat weten dat zich in eerste instantie aan taal en woorden onttrekt.

Programma Cinemar© Corona Chronicles

CINEMAR©

1. Inleiding Prof. Dr. Gabriël van den Brink.
2. Fragmenten gekoppeld aan thematiek.
3. Break-out rooms; in kleine groepen uiteen, in gesprek over de fragmenten en thematiek.
4. Plenaire terugkoppeling // na iedere break-out.
5. Nabeschouwing Prof. Dr. Gabriël van den Brink.

WAAROM POPULAIRE FILMS POLITIEK RELEVANT ZIJN

GABRIËL VAN DEN BRINK

Er was eens een tijd waarin de geloofwaardigheid van politiek en bestuur nauwelijks vragen opriep. Als de minister verklaarde dat er meer geld naar Defensie toe moest, werd dat in beginsel geloofd. En dat gold evengoed als de burgemeester zei dat de gemeente een nieuwe brug nodig had. Maar die tijd is inmiddels voorbij. De afgelopen decennia gingen we vaker vragen stellen bij wat bestuurders zeggen en doen. Er zijn ook steeds meer burgers die tot protest overgaan. We zagen de opkomst van rechtspopulisme, we hebben Trump gehad en nou hebben we ook nog de toeslagen affaire. Dus je snapt wel dat veel burgers twijfels hebben bij de vraag of de overheid nog wel geloofwaardig is.

Maar wat is nu eigenlijk geloofwaardigheid? Ik geef een korte definitie, want dat helpt altijd. Ik ben tenslotte wetenschapper. Die definitie is een aantal jaren geleden in Tilburg ontwikkeld toen wij onderzoek deden naar geloofwaardigheid van bestuur en politiek. Ze luidt als volgt: geloofwaardigheid ontstaat als handelingen, processen of producten aan de kant van het bestuur een overtuigend antwoord geven op de belangen, de waarden of de verwachtingen aan de kant van het publiek.

De grote vraag is natuurlijk: wat zijn die verwachtingen dan? Hoe weten we eigenlijk wat het publiek wil? We leven in een democratie. Het volk heeft het laatste woord. Hoe kun je weten wat het volk wil? Nou, daar zijn allerlei middelen voor. Bijvoorbeeld verkiezingen, dat helpt wel eens. Als dat niet helpt, heb je nog belangengroepen. Die kloppen aan de deur bij Den Haag of bij het college van B&W en die zeggen "Dit of dat willen wij". En als dat niet helpt, heb je altijd nog de mogelijkheid van demonstreren. Dan staat het Malieveld weer vol met boze boeren of met boze leerkrachten enzovoorts. En je hebt bovendien allerlei discussies in de media, op televisie etc.

Dat helpt allemaal maar een belangrijke bron van verwachtingen die niet of zelden gebruikt wordt, is maatschappelijke verbeelding. Dit staat dan ook centraal bij ons Instituut Voor de Maatschappelijke Verbeelding ofwel IVMV. Wij stellen ons telkens deze vraag: 'Wat is die maatschappelijke verbeelding? En hoe functioneert ze?' Wat wij al een aantal jaren vermoeden en ook uitzoeken is dat populaire films en televisieseries een belangrijke inkijk geven in wat het publiek wil of verwacht of van waarde acht. Je kijkt als het ware via massaal bekeken films in de ziel van het volk en je krijgt via de omweg van de verbeelding te zien wat de verwachtingen zijn. Eigenlijk is dat een retorische werkwijze.

Wat bedoel ik met retorica? Daarbij wordt – en dat heeft te maken met de definitie die ik net noemde – een spel gespeeld door twee partijen. Het is alsof je in het theater zit. Er is daar een toneel met bestuurders en politici aan de ene kant en toeschouwers in de zaal aan de andere. Die laatsten kijken toe. De retorica leert dat het succes van het stuk, het succes van de acteurs of het succes van wat er op het toneel gebeurt, in hoge mate afhangt van de vraag of wat zij doen beantwoordt aan de verwachtingen van het publiek. Als je daar niet aan beantwoordt, dan krijg je boe-geroep of de zaal loopt leeg. Of men zegt niks, maar komt niet meer terug. Dat speelt bij bestuur en politiek voortdurend mee. Bestuurders doen van alles, roepen van alles, ze staan erg vaak op het toneel misschien al te vaak. Maar dat is allemaal niet zo erg. Het gaat erom wat zij daar doen.

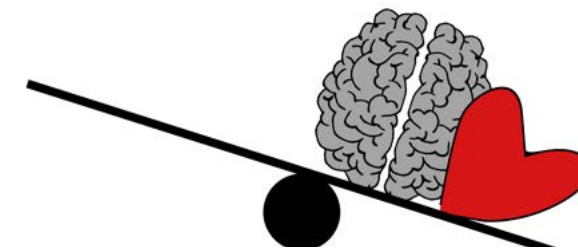
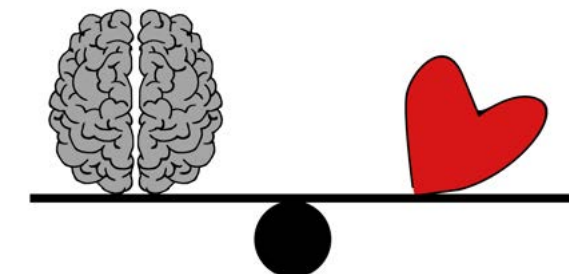
De kernvraag is namelijk: beantwoordt hun optreden aan de verwachtingen van het publiek? Dat is dus een retorische kwestie. Zijn zij retorisch overtuigend? Daar valt veel over te zeggen, maar ik stip het uiterst kort aan. Retorica impliceert dat je in ieder geval driedingen moet bespelen om bij het publiek aan te komen.

De klassieke retorica spreekt in dit verband van Logos, Ethos en Pathos. Het is voor een deel een rationele zaak, dat noemen we logos. Je moet natuurlijk geen onzin vertellen. Het is voor een deel een ethische zaak, dat noemen we ethos. Je moet een beetje deugen als spreker, anders ben je niet geloofwaardig. Maar het belangrijkste: er moet ook pathos zijn, er moet gevoel zijn, je moet als spreker in staat zijn om wat je uitdraagt of wat je laat zien, te laten sporen met wat het publiek verwacht.

En daar wordt film interessant. Films beschouwen wij bij het IVMV als een vorm van visuele retorica. We doelen daarmee op een retorica die gebruik maakt van beelden en visuele codes. Dat is met name bij de fictiefilm het geval. Wij denken dat je film kunt zien als een uitdrukking van wat het publiek verwacht. Daarbij zien we vooral dat het publiek al bij allerlei kwesties veel meer vanuit het gevoel, vanuit empathie, vanuit fundamentele waarden reageert, dan politici en bestuurders vaak doen. Professionele bestuurders zijn vaak heel rationeel. De ratio is voor hen belangrijker dan het gevoel. Ze zijn vaak cijfermatig ingesteld. Ze werken liever met getallen dan met een verhaal. Ze zijn getraind in abstract denken. Ze kunnen wel een idee uitleggen, maar het heeft dan weinig te maken met levende ervaringen. En ze leven een beetje in een bubbel, een politieke bubbel waarbinnen vrijwel iedereen op eenzelfde wijze denkt. Dat gebeurt met name in Den Haag, een bestuurlijke bubbel die slecht spoort met waar de burgers eigenlijk mee bezig zijn.

Vandaar dat een Cinemar© zo relevant is. Kunnen we het omkeren? Kunnen we ontdekken wat het publiek bezig houdt door te kijken naar film en filmfragmenten? Welke onderliggende gevoelens en waarden spelen een rol? Kunnen we begrijpen wat de verwachtingen zijn? Nog een laatste woord over de vraag op welke wijze we kijken, althans hoe ik daar zelf naar kijk. Vroeger keek ik altijd heel wetenschappelijk, politiek, sociologisch. Dan ging ik zo'n film duiden, uitleggen voor

mezelf. Dat heb ik afgeleerd. Ik heb inmiddels begrepen dat je beter naar een film kunt kijken of naar een serie door je hart open te stellen, door geraakt te worden, door ontroering toe te laten, door je eigen gevoelens serieus nemen en ook je eerste indrukken. Die volgorde is van belang als je tijdens een Cinemar© filmfragmenten bekijkt. Ik zou zeggen: eerst kijken, dan voelen, dan met elkaar bespreken. En als het goed is, eindig je met nadenken.

FRAGMENTEN CINEMAR© CORONA CHRONICLES

Fragment 1 Introductie

Openingsscène uit:

The Leftovers (2014), Amerikaanse televisieserie, 3 seizoenen, HBO met Justin Theroux, Amy Brenneman, Liv Tyler.

Thema van de serie is hoe een samenleving omgaat met plotseling verlies. De serie start 3 jaar nadat op mysterieuze wijze een willekeurige 2% van de wereldbevolking op hetzelfde moment in het niets oplost. Interessant voor de huidige samenleving, waarin iedereen in haar naaste omgeving wel iemand kent die is getroffen door Covid-19.

Thema 1: Voorspelde Chaos

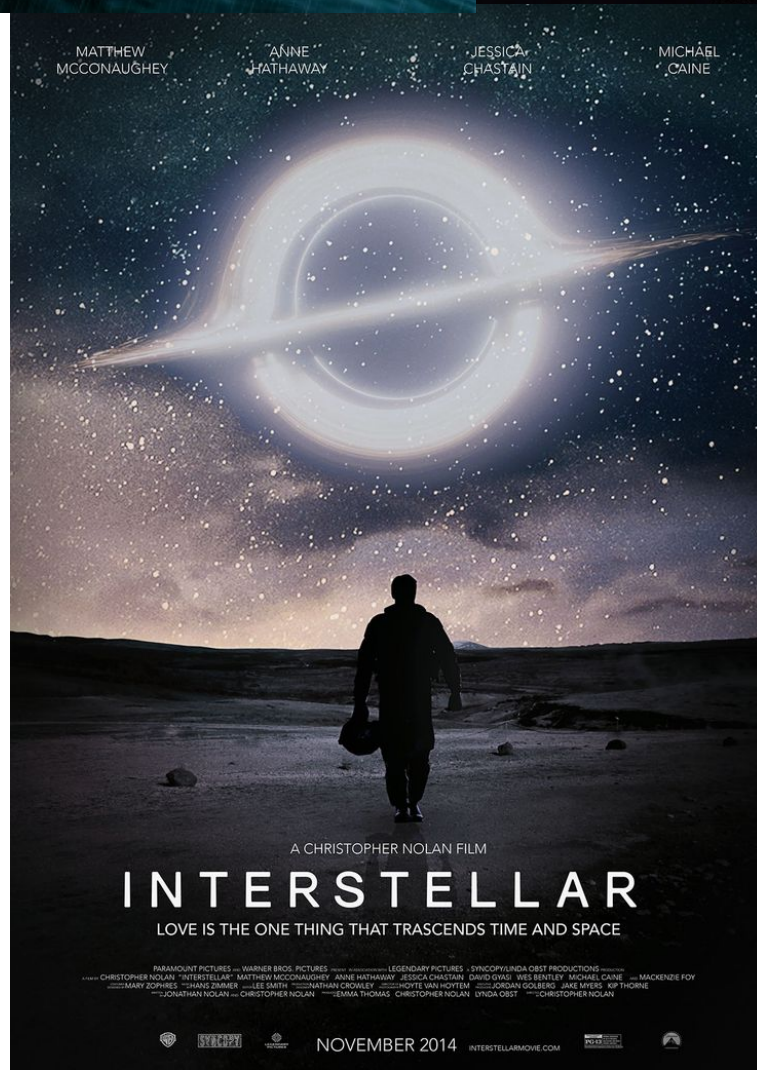
Compilatie van fragmenten uit:

Contagion (2011), Amerikaanse speelfilm van Steven Soderbergh, met Gwyneth Paltrow, Laurence Fishburne, Jude Law. Uitbraak van een pandemie, de zoektocht naar oorzaak en genezing, waarbij de maatschappelijke en bestuurlijke gevolgen in kaart worden gebracht en het belang van menselijke waarden en wederzijds contact in onzekere tijden naar voren komt.

Outbreak (1995), Amerikaanse film van Wolfgang Peterson met Rene Russo, Dustin Hoffman, Morgan Freeman, Donald Sutherland. Uitbraak van een dodelijk virus in een klein afgelegen dorp in Californië en de dilemma's van de medische staf van het leger bij de bestrijding.

I am Legend (2007), Amerikaanse film van Francis Lawrence, met Will Smith, Alice Braga. Eenzame overlever van een dodelijk virus vecht in een verlaten New York voor zijn leven terwijl hij aan een vaccin werkt.

Thema 2: Bestuurlijke Reflexen

Compilatie van fragmenten uit:

The Day after Tomorrow (2004), Amerikaanse speelfilm van Roland Emmerich, met Dennis Quaid, Jake Gyllenhaal, Kenneth Welsh.

Klimaatramp in Noord-Amerika dwingt wetenschappers en bestuur tot overlevingsstrategie.

2012 (2009), Amerikaanse speelfilm van Roland Emmerich, met John Cusack, Chiwetel Ejiofor, Oliver Platt. Een serie wereldwijde klimaatrampen bedreigen het voortbestaan van de mensheid en plaatst bestuur voor ethische dilemma's.

Thema 3: Vitale Waarden: Hoofd én Hart

Compilatie van fragmenten uit:

Contagion (2011), Amerikaanse speelfilm van Steven Soderbergh, met Gwyneth Paltrow, Laurence Fishburne, Jude Law. Uitbraak van een pandemie, de zoektocht naar oorzaak en genezing, waarbij de maatschappelijke en bestuurlijke gevolgen in kaart worden gebracht.

Interstellar (2014), Amerikaanse speelfilm van Christopher Nolan, met Matthew McConaughey, Anne Hathaway. Ruimtevaarders op zoek naar een plek waar de mensheid kan voortbestaan worden geconfronteerd met de essentiële waarden van het menselijk zijn.

Laatste twee fragmenten Cinemar©: Uitsmijter

Fragmenten uit het eind van seizoen 2 van **The Leftovers**.

OBSERVATIES VAN DEELNEMERS NAAR AANLEIDING VAN DE FRAGMENTEN

THEMA 1: VOORSPELDE CHAOS

Observaties van deelnemers:

Fictie als waardevolle geheugensteun.

Wat we ons niet konden voorstellen is toch gebeurd. Dus wat de scenaristen in Hollywood in een extreme fantasie verzinnen, kan kennelijk toch gebeuren. Dat geeft stof tot nadenken.

Een samenleving die geen geheugen heeft voor rampen en die dat ook niet onderhoudt, bijvoorbeeld met de 4 Mei viering, is kwetsbaar omdat ze denkt dit overkomt ons niet. En dan overkomt zoiets je wel, en dan sta je eigenlijk ook mentaal machteloos.

Fictie heeft het vermogen om hele existentiële vragen op te roepen.

Een belangrijk thema is overlevingsdrang. Wat doet zo'n crisis met jou en wat betekent dat voor ons maatschappelijke bestel. Bijvoorbeeld vaccinatie, wat is dan de norm? Is er vrijheid? Wat is de sociale druk?

Fictie en werkelijkheid. De kernkwestie is dat als je nadenkt over de verhouding tussen fictie en werkelijkheid je de vraag kunt stellen of emoties al dan niet realistisch zijn, en of dat die alleen maar uitvergroot worden door de fictie, of dat je ze inderdaad kan gebruiken om ook over bestuur na te denken en wat daar misschien nodig is.

Er zijn heleboel verschillende perspectieven om naar de werkelijkheid te kijken....

De vraag blijft of de kloof tussen bestuur en burger zo groot is als gesuggereerd.

Het ging vooral over de vraag of de keuze van onze fragmenten in feite al sturend zijn. De manipulatieve werking van beelden dus. Het gaat niet alleen om wat beelden doen, maar ook over de vraag hoe ze worden ingezet en de keuzes daarin.

THEMA 2: BESTUURLIJKE REFLEXEN

Observaties van deelnemers:

Hollywood biedt eendimensionale beelden van het bestuur.

We hebben het gehad over de eendimensionale beelden, dat zaken worden platgeslagen en we het genuanceerdere beeld missen. Maar in de werkelijkheid krijgen we ook geen genuanceerder beeld. We leven in bubbels, die we krijgen aangeleverd van Facebook of via de NOS. Wanneer is het beeld volledig?

Bij de bevolking bestaat een natuurlijk wantrouwen naar het bestuur en Hollywood versterkt deze sentimenten. Daar staat tegenover dat deze uitvergroting waardevolle informatie voor bestuurders bevat.

Wat maakt dat mensen naar die platgeslagen werkelijkheid willen kijken? Film helpt juist door heldere opposities te tonen. Fictie biedt meer toegang tot de werkelijkheid doordat het via tegenstellingen transparanter is.

In plaats van tegenstellingen zoeken naar verbinding. Die tegenstelling is zo sterk niet. Bijvoorbeeld waar in de ene film het milieu tegenover economie staat weten we intussen wel dat die elkaar niet uitsluiten en dat je moet zoeken naar de verbinding.

Je moet toch zoeken naar een brug en niet volstaan met de tegenstelling van het één tegenover het ander. Maar wat is nou een brug? Er kwamen drie voorbeelden van een brug slaan langs:

- Kritische vragen stellen
- Kiezen voor vertrouwen
- Het benadrukken van het coöperatief oplossen.

Wat is waarheid, wat is de rol van wetenschap en gevoelens in politiek en bestuur?
Wat is het verschil tussen de waarheid in een talkshow, in een film of een documentaire?
Hoe communiceer je het niet weten. Wat is waarheid?

Hoe verbindt de politiek de rol van de wetenschap met de gevoelens in de samenleving?

INTERSTELLAR

The Leftovers

INTERSTELLAR

THEMA 3: VITALE WAARDEN, HOOFD ÉN HART

Observaties van deelnemers:

Bij wetenschappers, beleidsmakers en via technologie spreekt het hart wel degelijk.

Kun je hoofd en hart wel scheiden? En doen we niet eigenlijk alles al met hoofd en hart? Er wordt steeds meer gemeten met begrippen als vertrouwen en veiligheid. En dan komen hoofd en hart feitelijk bij elkaar.

Denk aan de Nobelprijswinnaar die geïnterviewd is door één van de deelnemers. Die is zijn werk gaan doen vanuit een onderbuikgevoel, heeft dat 20 jaar volgehouden en ging eigenlijk tegen de regels en de ratio in. Dus dat hart is wel degelijk aangesproken.

Denk aan de kansen die deze crisis heeft gecreëerd om via technologie of creatieve inspanningen verder te komen. Je moet een soort visioen hebben, een beeld of een verhaal waarin dat wordt uitgedaagd. En dat we nu te veel bij de waan van de dag leven. Maar er is behoefte aan een vergezicht, waarin al die dingen bij elkaar komen en een nieuwe vorm krijgen.

Door de Coronacrisis hebben het hart en de basale waarden weer meer prioriteit gekregen.

De ervaring in een verpleeghuis, het verschil met de eerste keer, toen alles opgeofferd werd aan de veiligheid, bestuurlijke veiligheid. We hebben toen geconcludeerd, dat mag de tweede keer niet meer gebeuren. Daar moeten andere vormen voor worden gevonden, waarin de vitale, basale waarden ook tot hun recht kunnen komen. Die mogen daar niet zomaar onder lijden.

De rationaliteit van bijvoorbeeld de statistiek en van de getallen is toch iets heel anders dan de beelden die tot ons gevoel spreken. Denk aan het bekende citaat van Jozef Stalin: één dode doet je wat, maar 1.000.000 doden is statistiek. Nou, dat speelt ook wel een beetje bij de Coronacrisis. Want de overheid en het RIVM laten wel mooie statistieken zien, maar het wordt pas echt ernst als er in je eigen omgeving doden vallen.

THEMA 3: VITALE WAARDEN, HOOFD ÉN HART (VERVOLG)

Als de dingen die uit liefde gebeuren zoals bijvoorbeeld in het verpleeghuis, maar ook misschien wel op een ander vlak, als die dingen onmogelijk worden gemaakt, dan is er iets danig mis. Wij moeten dus bij het vormgeven van het beleid misschien wel de liefde – ruim genomen natuurlijk al heb je allerlei vormen – inbouwen als criterium voor besluitvorming.

In de Coronacrisis worden we toch geconfronteerd met onze basiswaarden. Waar ging het ook alweer over?

Filmische hartstochten en het gemis aan woorden om daarover te spreken.

Film is een middel om het hart laten spreken. En al hebben we daar niet direct de taal voor, we voelen in ons lichaam wel wat er gebeurt. Online werken: we zitten constant tegenover een scherm, waarbij letterlijk het hoofd steeds meer aanwezig is. Iemand zei: ik: ga nu met mensen wandelen. Dat is dan niet zozeer het hart, maar vooral het lichaam. Van wat voel ik nou.

We hebben de neiging om al te veel woorden te gaan gebruiken, terwijl we misschien gewoon een andere taal nodig hebben. En dat is heel mooi voor ons, voor het IVMV.

Op alle vlakken is het hart misschien wel noodzakelijk, maar we missen eigenlijk de kaders en de taal om dat begrip duidelijker vorm te geven in die processen.

TOESPRAAK RUTTE UIT HET TORENTJE EN DE ROL VAN IRMA SLUIS

‘Kijken we door Hollywood in het achterhoofd anders naar de persconferenties in Den Haag?’

‘De meeste pathos kwam van Irma Sluis.’

‘Als het gaat om het verbeelden en wat het oproept, dan denk ik dat Irma Sluis degene is die de grootste impact op de Nederlandse samenleving had.’

‘De beelden van Irma Sluis met haar hamstergebaar zijn over 30 jaar dé Corona beelden.’

‘Dat zijn natuurlijk gebaren die zij maakte, maar ook haar gezichtsuitdrukking. Ze kon niks zeggen, zij deed alles met haar lichaam, met haar gezichtsuitdrukking, met allerlei gebaren. En dat is natuurlijk heel erg interessant om zo naar haar impact te kijken. Dat is natuurlijk wat fictiefilm ook doet: je hebt een dialoog, maar heel veel komt natuurlijk precies via de gelaatsuitdrukking, de wenkbrauwen die iemand optrekt of allerlei dingen die wij uit de ooghoek waarnemen.’

‘Het hilarische is dat Thierry Baudet vanuit deze Hollywood geïnspireerde samenzwering gedachte met het idee kwam dat Irma Sluis ingehuurd was om de aandacht af te leiden van de boodschap van de minister-president.’

‘De eerste toespraak van Rutte, dat hij in het torentje het volk toespreekt. Dat is een Hollywood scenario. Vanuit The Oval Office.’

EEN EERSTE NABESCHOUWING

GABRIËL VAN DEN BRINK

In het Cinemar is naar aanleiding van korte filmfragmenten veel gezegd over fictie en werkelijkheid. Bij het nadenken over die opmerkingen vallen mij vier punten op.

Het eerste punt is nogal fundamenteel en gaat over de status van het beeld. Het werken met beelden roept bij menigeen vraagtekens op. "Ben je door beelden te kiezen en te monteren niet aan het manipuleren?" zo vraagt men zich af. Of nog iets ruimer: "Is het beeld niet altijd al manipulatief?" Zeker wanneer beelden, zoals in dit geval heel sterk op tegenstellingen zijn gericht. Dus wanneer ze opposities aanscherpen. Is dat wel de realiteit? Is het in werkelijkheid niet genuanceerder? Dat zijn natuurlijk zeer serieuze vragen. Ik kom daar straks nog even op terug. Ze hebben te maken met de vraag hoe we met beelden zouden kunnen of moeten omgaan.

Een tweede ding houdt direct met Corona verband. Misschien dachten we vroeger als burgers of als bestuurders of zelfs als wetenschappers precies te weten wat de werkelijkheid was. Maar zo heel erg zeker is dat niet meer. Je kunt verschillend tegen de werkelijkheid aankijken en je kunt wellicht vraagtekens zetten bij elke claim dat iemand weet hoe de werkelijkheid in elkaar zit. Een crisis als Corona heeft duidelijk gemaakt dat er plotseling iets kan gebeuren wat jouw beeld van de werkelijkheid verandert. Dat kwam in de gekozen films nadrukkelijk aan bod. Deze films maken het ondenkbare voorstelbaar. Dingen waarvan je had gedacht of waarvan je zou kunnen zeggen: dat gebeurt nooit, of dat is heel onwaarschijnlijk. Vanaf het moment dat ze worden getoond, kunnen we ons het onvoorstelbare voorstellen. En dat betekent dat ons idee van de werkelijkheid ter discussie komt te staan. Dat maakt ons onzeker en is niet zo gemakkelijk. Dat is voor burgers niet gemakkelijk, voor journalisten niet, voor bestuurders niet voor zelfs voor wetenschappers niet. Maar wat doe je dan? Nou enkele mensen

hebben daar een oplossing voor gevonden. Ze gaan eindeloze discussies bewust uit de weg. Die discussies zelf gaan uiteraard door - dat hoort ook zo in een democratie. Maar op een gegeven moment zeggen ze: Weet je wat... Ik besluit om een bepaalde instantie gewoon te vertrouwen. Ik vertrouw op RIVM, of ik vertrouw op de overheid of wat dan ook. Ik besluit om al die opties in te perken en mij in te kaderen, want anders ga ik helemaal verloren in die onzekerheid. Dat is als houding interessant.

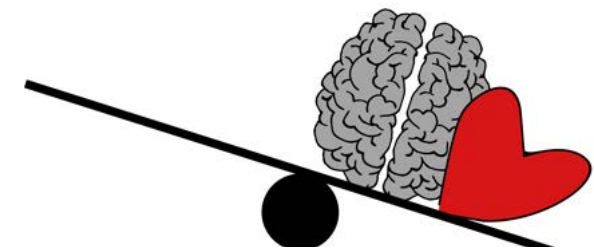
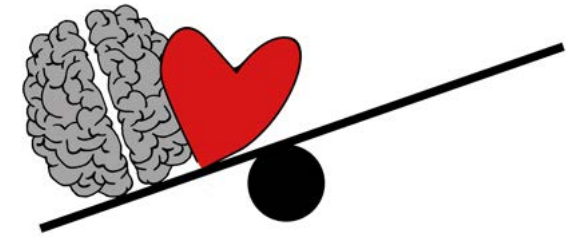
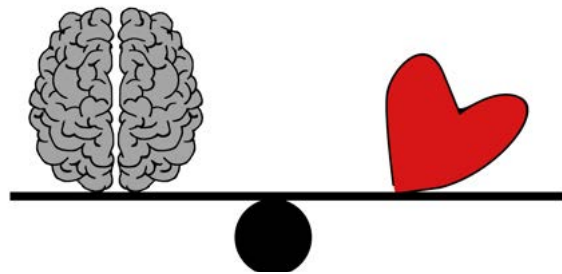
Het derde punt is: er tekenen zich veel dilemma's af. Niet alleen in deze films maar ook in de Corona crisis. Bij die dilemma's heeft iedereen zo zijn eigen belang en ook zijn eigen gezichtspunt. Je kunt zeggen: bestuurders staan tegenover burgers, maar je kunt ook zeggen: argwanende journalisten staan tegenover wetenschappers, optimisten staan tegenover pessimisten, bange mensen staan tegenover zelfverzekerden. Stel dat iedereen een stukje van de waarheid bezit. Dan is de oplossing niet om het spel zo te spelen dat je de ene waarheid tegenover de andere stelt om te kijken wie er wint. Een dergelijk wedstrijdmodel is niet altijd met meest geschikt om de waarheid te vinden. Je kunt ook iets anders doen. Denk aan een cyclus waarbij we meerdere waarheden met elkaar delen. Dat wil zeggen, ik geef mijn deelwaarheid aan jou, jij geeft weer een deelwaarheid aan anderen en zo gaat dat verder. Uiteindelijk komt het bij mij terug en misschien is mijn waarheid dan wel veranderd.

Dat is meer een cyclus dan een oppositie. Dat speelt onder andere mee bij het derde thema Vitale waarden als het over de relatie van hoofd en hart gaat. Je kunt natuurlijk zeggen: het verstand staat tegenover het gevoel, het hoofd tegenover het hart. Ja, dat is vaak zo. Maar misschien is het interessanter om ook daar voor een cyclus te kiezen, waarbij je bepaalde inzichten of ervaringen van het hart ter sprake brengt en overdenkt.

En dat je al sprekend of nadenkend probeert die inzichten gevoelsmatig te verwerken. Dus een gebeuren wat niet alleen het verstand maar het hele menselijk leven en inderdaad ook het lichaam met alle gevoelens meeneemt. Dat is iets wat in ieder geval bij kijken van films vaak gebeurt.

Zo kom ik bij mijn laatste punt, dat toch weer aan de status van beelden en verbeelding raakt. Tijdens het Cinemar werd opgemerkt dat de kwetsbaarheid van een samenleving mede te maken heeft met de vraag of die samenleving herinneringen heeft aan de vorige ramp. Nou leven wij in een welvarend land waarin al heel lang niks rampzaligs is gebeurd: geen oorlog, geen watersnoodramp en dat soort dingen. Bij het uitbreken van zo'n pandemie is het even wennen. Daar hadden we niet op gerekend. Maar de herinnering aan een eerdere ramp en hoe mensen zich daar doorheen sloegen... Dat geeft wel vertrouwen en een zekere hoop.

Dus die herinnering is beslist van belang, die moeten we koesteren. Ook dat zou een functie kunnen zijn van onze verbeelding. En dan niet alleen de herinnering aan rampen die zich werkelijk hebben voorgedaan, maar ook rampen die zich kunnen voordoen of die fantasie blijven. Volgens mij wordt de relevantie van dat laatste sterk onderschat.

REACTIES DEELNEMERS OP HET CINEMAR©

Een: Ik word zeker in het laatste gedeelte van het Cinemar© heel erg getriggerd en ook wel blij. Ik houd mij in mijn onderwijspraktijk bezig met intuïtieve forecasting en dat gaat heel erg uit van beeldcultuur. Niet zozeer van film, maar ik heb vandaag ook weer een heleboel nieuwe haakjes opgedaan om ook op een andere manier dit soort media meer in de toekomstverkenning mee te nemen - en ik denk dat we heel erg veel hebben aan die verbeeldingskracht. Dus er borrelt van alles in mijn hoofd, en dat heeft nog niet allemaal een plekje gevonden, maar dit gaat nog wel wat opleveren denk ik, dus daarvoor ook ontzettend bedankt.

Twée: Ik vond het een hele mooie bijeenkomst. Wat ik ook heel fijn vind van dit soort bijeenkomsten is dat je met een groep andere mensen spreekt. Omdat we nog wel eens het risico lopen dat we met elkaar in dezelfde cirkels, in dezelfde bubbel blijven en er al overeenstemming is over wat er nodig is. Het is heel mooi dat je dat kunt doorbreken. Dus dank voor deze mooie sessie.

Drie: Ik hoop dat hier wellicht ook nog weer andere samenwerkingsverbanden uit zouden kunnen voortkomen. Dat we elkaar ook makkelijker weten te vinden in dat opzicht. Dank voor deze bijeenkomst.

Vier: Ik vond het wel een lange zit, eerlijk gezegd. En ik vraag me ook af wat jullie hiervan gaan brouwen eerlijk gezegd. Dus ik ben niet onverdeeld positief. Ik vond het veel en lang.

Vijf: Ik vond het prettig om andere mensen te leren kennen vanuit diverse invalshoeken. Het was leerzaam, ook om nog een keer stil te staan bij de kracht van beelden daarin. Maar uiteindelijk de inhoud, in relatie tot de toekomst voor de overheid en samenleving, die miste ik een beetje en daar had ik eerlijk gezegd wel wat meer van verwacht. Dat is een beetje mijn gevoel erbij. Maar overall gezien, zeker een leerzame, prettige en nuttige bijeenkomst.

Zes: Dank voor een bijzonder inspirerende sessie. Ik vond het heel erg interessant om mensen uit allerlei domeinen te ontmoeten. Het zet mij wel weer aan om te kijken of we in ons eigen bedrijf die beeldcultuur kunnen inzetten. Ik probeer het toch maar even van buiten naar binnen te vertalen. Erg mooie sessie, dank daarvoor.

Zeven: Ik heb best wel wat geleerd over het opnieuw kijken naar films. Dat dat ook een beeld oplevert van de werkelijkheid. En dat je dat ook kunt gebruiken om te kijken hoe je om wilt gaan met die werkelijkheid. Wat belangrijke waarden zijn. Dat heb ik er toch wel aan overgehouden, dus dank daarvoor. Ik sluit me aan bij de andere sprekers: het is altijd goed om in een gezelschap dat niet je dagelijkse omgeving is, het een en ander met elkaar te delen. Dus top.

Acht: Ik vond het interessant, vooral dat er aandacht is voor zowel harde als zachte elementen. En gedurende de sessie werd mij ook steeds duidelijker dat het goed benoemen en smart maken van die zachtere elementen heel belangrijk is voor dit soort problemen, die nu onderwerp van gesprek waren. Dus ja, daar gaan we wat gas geven. Het gaat dan over vertrouwen en aandacht voor elkaar. En dat zijn dingen die ook weer doorsijpelen naar de financiële wereld, naar de economie. Dus die verbinding economie en zachte dingen. Dat is echt wel heel, heel mooi. Dat kwam mooi naar boven vond ik zelf.

TREFWOORDEN BIJ HET CINEMAR© CORONA CHRONICLES

1. De **menselijke evolutie** leert dat het waarnemen en verwerken van beelden veel ouder is dan taal. Terwijl onze visuele vaardigheden al miljoenen jaren geleden tot stand kwamen, wordt de ouderdom van taal op 300.000 jaar geschat.
2. **Cultuur** is de poging om het spel met voorwerpen, beelden, klanken, gebaren, woorden en begrippen zo te spelen dat leden van een gemeenschap hun leven van cognitieve en normatieve ordening kunnen voorzien.
3. In het eerste millennium voor de gebruikelijke jaartelling zijn op diverse plaatsen in de wereld zogeheten **axiale beschavingen** ontstaan. Deze leerden dat we wijsheid moeten nastreven. Het betekent dat we ons in morele waarden moeten oefenen.
4. **Retorica** berust op een theateraal gebruik van de menselijke taal. We hebben enerzijds te maken met een toneel waarop de spreker staat, en anderzijds met de verwachtingen van een publiek. Het zijn in laatste instantie de luisteraars die bepalen of het optreden van de spreker overtuigend is.
5. Een **overtuigend** betoog moet volgens de klassieke retorica aan drie voorwaarden voldoen. Het moet op een rationele wijze in elkaar steken ('logos'), de spreker moet duidelijk maken dat hij deugt ('ethos') en hij moet de gevoelens van het publiek raken ('pathos').
6. **Visuele retorica** onderzoekt wat films, tv-series en andere massaal bekeken media overtuigend maakt. Daarbij is een voorname rol voor empathische momenten weggelegd: het moment waarop een kijker in aangeslagen toestand raakt omdat existentiële waarden worden geactiveerd.
7. Kenmerkend voor **professionele politici** is dat ze niet gevoelens maar rationaliteit, niet verbeelding maar cijfers, niet ervaringen maar modellen, niet de leefwereld maar de systeemwereld vooropstellen.
8. Bestuurlijke **geloofwaardigheid** ontstaat indien producten, processen of handelingen aan de zijde van het bestuur een overtuigend antwoord geven op belangen, waarden of verwachtingen aan de zijde van het publiek.
9. **Democratische** cultuur veronderstelt dat bestuurders weliswaar hun eigen verantwoordelijkheid kennen, maar tevens serieus ingaan op datgene wat er onder brede lagen van de bevolking speelt.
10. **Publiek moralisme** berust op de neiging om in termen van goed en kwaad te oordelen over zaken die men niet heeft meegemaakt of onderzocht. Het inzetten van social media maakt deze neiging nog sterker dan ze altijd al was en loopt onvermijdelijk op polarisatie uit.
11. **Neoliberalisme** is een denkwijze waarbij men de bewegingsvrijheid van individuen zoveel mogelijk wil bevorderen. Gevolg daarvan is dat de gemeenschappelijke code erodeert en dat sociale ongelijkheden op termijn slechts toenemen.
12. **Populisme** is te begrijpen als een cry-for-community die ontstaat wanneer maatschappelijke elites het behoud van een gedeelde code onvoldoende waarborgen. Dat neemt niet weg dat populisme in moreel opzicht een riskant verschijnsel is.

Stichting IVMV:

<https://maatschappelijkeverbeelding.nl/>

CINEMAR®

